

El misteri dels topònims bascos II

Autor: Núria Garcia Quera

Data de publicació: 17-06-2014

La Núria Garcia Quera continua furgant sobre la toponímia iberobasca del Pallars.

Com deia a l'article El misteri dels topònims bascos I, el Pallars Sobirà ha estat una comarca aïllada durant segles i, per tant, propensa a la fossilització dels topònims. Al Pallars Jussà alguns topònims es van cristianitzar (Santa Engràcia, Sant Joan de Vinyafrescal, Sant Martí de Canals, Sant Salvador de Toló...), però aquest fenomen no es va produir al Sobirà, la qual cosa, pel que fa a l'etimologia, és d'agrair. I és que aquests topònims són una font molt important d'un parlar antic que, depèn dels investigadors, consideren que és pre-protoèuscar, iber, indoeuropeu, occità, etc. El que és segur és que es parlava abans de l'arribada dels romans i, per tant, del llatí.

Morfema ES

A l'anterior article em vaig referir a la partícula "ES", dient que significava "final de vall". Vam veure uns pobles situats al final de les valls que començaven per ES -, però, en realitat, com podem observar al mapa, hi ha altres pobles al final de les valls que també porten el morfema ES, encara que no sigui al principi: Baiasca (Bai-es-ca), Ll-es-ui, Tavascan (Tav-es-can), Bon-es-tarre, Tavernol-es, Rod-és... Com aquests dos últims, n'hi ha d'altres que també són al final d'una vall i acaben en ÍS ?la qual cosa podria respondre al tancament de les e en i (Estaís, Boldís, Mallolís, Norís, Arcalís...)? i altres que acaben en ÓS (Alós, Berrós, Cassibrós, Virós, Escós...).

Morfema T + vocal

Ara veurem que alguns pobles, a part de ser al final d'una vall, són la porta d'entrada o sortida d'un pas important, d'un port que comunica una gran vall amb una altra. Fixem-nos que tots porten la consonant T, acompanyada d'una vocal que sovint és una a o una e i fixem-nos, sobretot, que en èuscar actual l'arrel ate, ata, significa "porta"! D'aquí vindrien, per exemple, els ports de Broa-te, Ra-te-ra, Mar-te-rat, Babor-te, Cer-ta-scan...

Pel que fa als topònims de pobles, alguns dels que fan de porta dels ports més importants de la comarca són Es-te-rrí d'Àneu (pel port de la Bonaigua comunica amb la Val d'Aran); Espo-t(e) (pel Portarró d'Espot comunica amb la vall de Boí) o Ta-vascan (pel port de Marterat o Tavascan comunica amb França).

Pel que fa a altres topònims, són directament unes portes el Por-ta-rró d'Espot, el port del Can-tó, el congost de Collega-t(e)s o, també, el pla de Cor-t(e)-s, l'entrada per excel·lència a les altes pastures del Pirineu. Cada primavera passava per aquí el bestiar de la plana de Lleida que feia la transhumància i que, evidentment, no podien passar pel mig del congost de Collegats.

A partir d'ara fixeu-vos que gairebé tots els topònims que tenen T + una vocal, estan relacionats amb la idea de "porta" i molts tenen un port o un coll al seu darrere: Estaon (coll de Jou), Estaron (coll de la Bana), Lleret(e) (coll de Jou)...

El topònim "Ares"

Acabaré amb un apunt sobre el topònim de port que més es troba arreu: Ares. Es troba en documents medievals per a referir-se al port de la Bonaigua i també al Montsec (entre la Noguera i el Pallars); a Molló (entre el Ripollès i el Vallestir); a Alacant (entre l'Alcoià, el Comtat i la Marina Baixa); a França (a l'Haute-Garonne), etc.

A l'anterior article va sortir la partícula "-art(e)", que en èuscar actual té el sentit de "entre", i que en la llengua antiga la trobem com a "AR" o "R". Per tant, sabeu què significaria Ares? AR (entre) + ES (final de vall) = "entre finals de vall". Un port és una zona que es troba al mig de dos o més llocs tancats, dos o més finals de vall. Així de fàcil.

(Article d'opinió de Núria Garcia Quera, publicat a www.pallarsdigital.cat)

(També trobaràs alguna referència sobre els topònims a Nou viatge al Pirineu, escrit per la mateixa autora)

Font: Article a Sensus